The Gleaner

Vol 2 (1964)

Κώδιξ του Εργαστηρίου Φαρμακογνωσίας του
Πανεπιστημίου Αθηνών

Παν. Γ. Κρητικός

doi: [10.12681/er.9642](https://doi.org/10.12681/er.9642)

Copyright © 2016, Παν. Γ. Κρητικός

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κρητικός Π. Γ. (2016). Κώδιξ του Εργαστηρίου Φαρμακογνωσίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. *The Gleaner*, 2, 68–77.
<https://doi.org/10.12681/er.9642>

ΚΩΔΙΞ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΦΑΡΜΑΚΟΓΝΩΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ Ἐργαστήριον τῆς Φαρμακογνώσεως ἀπέκτησε δι' ἀγορᾶς χειρόγραφον κώδικα περιλαμβάνοντα ποικίλην ὕλην ἱατροφαρμακευτικοῦ καὶ γεωργικοῦ περιεχομένου.

Ἡ μελέτη τούτου παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίες τῆς περιόδου, καθ' ἣν ἐγράφη οὗτος.

Ἐκρίναμεν σκόπιμον ὅπως διὰ τῆς παρούσης ἀναγγείλωμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κώδικος παρέχοντες, κατὰ τὸ δυνατόν, βραχεῖαν περιγραφὴν τῶν ἐπὶ μέρους τμημάτων του, ἐπιφυλασσόμενοι ἵνα ἐπανέλθωμεν βραδύτερον ἀναλυτικώτερον, μελετώντες λεπτομερέστερον τὰ περισσότερον ἐνδιαφέροντα ἐκ τούτων.

Ὁ κώδιξ δεδεμένος δι' ἀρχαιοπρεποῦς δερματίνου καστανοχρόου δεσίματος, ἔχει διαστάσεις 0,220×0,155 εἶναι γεγραμμένος ἐπὶ περγαμηνοῦ χάρτου καὶ πλὴν τῶν πρώτων τεσσάρων σελίδων, αἵτινες δὲν εἶναι ἡριθμημέναι, αἱ λοιπαὶ ἔχουν ἀρίθμῳσιν διὰ γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἀπὸ α'-υς' (1-406).

1. Ἀπὸ τῆς σελίδος α' ἀρχεται ὕλη ἱατροσοφικοῦ περιεχομένου, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἱατροὺς διὰ τῆς ἐξῆς φράσεως: «διὰ νὰ ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ὑγίαν του ὥσον καιρὸν ζῆ».

Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σελίδος ἀναγινώσκεται, καίτοι διαγεγραμμένη, ἡ φράσις: «Ἐκ τῶν τοῦ Βασιλείου Ἀπτάλη», καταφανῶς γραφεῖσα μεταγενεστέρως, ἀφορᾷ δὲ προφανῶς εἰς ἓνα τῶν κατόχων τοῦ κώδικος.

Μέχρι τῆς σελίδος λη' εἶναι γεγραμμέναι αἱ συνταγαὶ καλλιγραφικῶς καὶ εὐαναγνώστως, καταλήγουν δὲ εἰς τὸ Κεφάλαιον «Προγνωστικὰ τῶν φλεγματικῶν καὶ διαιτικῶν τούτων» διὰ τῆς φράσεως «ὡς διαιτικοῦ φλέγματος».

2. Ἀπὸ τῆς λθ' μέχρι τῆς μη', διὰ γραφῆς μᾶλλον δυσαναγνώστου, εὗρηνται ἀναγεγραμμέναι διάφοροι συνταγαί.

1. Ἡ ὀρθογραφία κατὰ τὴν δημοδίκος, διατηρεῖται ὡς ἔχει. σίευσιν τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ κώ-

Αὐτῶν προτάσσεται τὸ συνταγολογικὸν πρόθεμα, σχῆμα ὁμοιάζον πρὸς τὸν ἀριθμ. 4 (Recipe=λάβε), τὰ ὀνόματα δὲ τούτων ἢ τινων τῶν ἐν αὐτοῖς φαρμάκων διαιτηροῦνται εἰς τὴν ἰταλικὴν κατὰ τὸ πλεῖστον, γεγραμμένα ἄνευ στίξεως (οὐγκαιντο ροζατο, θην νεγρο, μπολο αρμενο κλπ.).

Ἡ ὅλη συγγραφὴ, ἀνορθόγραφος, φαίνεται ὀλίγον μεταγενεστέρα, προφανῶς μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ.

Αἱ σελίδες μθ' καὶ ν' κεναί, ἐχρησιμοποιήθησαν πολὺ μεταγενεστέρως ὥς σημειωματάριον, ἐνῷ ἀπὸ τῆς να' συνεχίζεται τὸ συνταγολόγιον μέχρι καὶ τῆς σελ. πα'.

Αἱ συνταγαὶ ἀπὸ σελ. ξε' ἕως πα' ἐγράφησαν κατὰ τὸν τύπον καὶ διὰ χειρὸς τοῦ γράψαντος τὰς μέχρι τῆς λη', ἐνῷ αἱ σελ. πδ' καὶ πγ' εἶναι λευκαί.

Παρεμπιπτόντως ἐλλείπουν σχισθεῖσαι αἱ σελίδες νθ' ἕως ξδ', ὥς καὶ αἱ πγ' ἕως ιβ'.

Ἀναφέρομεν συνταγὴν ἐπιγραφομένην «Βάλαμον Καθολικὸν τοῦ Τριβελλάτι φαρμακοποιοῦ καὶ χυμικοῦ εἰς τὴν Ἑνετίαν, εἰς τὸ Ἐργαστήριον ὁποῦ ἔχει διὰ σημεῖον τὸν σταυρὸν τῆς Μάλτας, σιμὰ εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τῶν Ρωμαίων» καὶ ἑτέραν «βάλαμον λεγόμενον καθολικὸν καὶ κοινωφελὲς ὁποῦ διαδίδεται ἀπ' ἐμένα τὸν ἰωσήφ κολομπάνην ἐπωνομαζόμενον ἀλφιερ λομπάρδον, μὲ προνόμιον καὶ θέλημα τῶν ἐξοχωτάτων ἀρχόντων, ὁποῦ εἶναι ἐπιστάταις εἰς τὴν υἱεῖαν τῆς βενετίας».

3. Ἐν σελ. ιδ' ἀναγράφονται δι' ἐρυθρᾶς μελάνης, ἐφ' ὀλοκλήρου σελίδος, τὰ ἑξῆς: «Ἀπόρρητα τῆς Φύσεως Ἱατρικά, Ἐκτεθέντα παρὰ Σεβαστιανοῦ Βρεσσάνι τοῦ ἐπικλην ἱατροῦ τῆς Φεράρας καὶ Τυποθέντα πολλάκις ἐν Ἑνετίᾳ Κρεμώνᾳ, ἐν Παδίᾳ καὶ ἐν Μπρεσίᾳ Διὰ Ἰακώβου Τουρλίνου Καὶ μεταφρασθέντα ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον τῶν ῥωμαίων, Ἐν Σμύρνῃ αψλζ' μαρτίου θ'».

Ἐπακολουθεῖ συλλογὴ ποικίλων συνταγῶν, ἀρχομένων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν συνταγῆς: «Ἀπόρρητον μεγάλον διὰ νὰ παύσῃ τινὰς κάθε λογῆς αἰμορροαγίαν ἢ ἀπὸ λαδοματιᾶν ἢ ἀπὸ πληγῆν εἶναι» καὶ καταληγόν εἰς σελ. ριδ' μὲ τὴν φράσιν «Τέλος καὶ τῇ Θεῷ δόξα».

Ἡ γραφὴ εἶναι ἐνιαία μὲ ἐρυθροῦς τοὺς τίτλους τῶν συνταγῶν καὶ μέλαιναν τὴν καταγραφὴν τούτων.

Ἀπὸ σελ. ριε' ἕως ρμ' τὰ φύλλα ἐλλείπουν.

4. Ἡ σελ. ρμα' ἐπιγράφεται ὥς ἑξῆς: «Ἐκ τῶν τοῦ ἀριστοτέλους, Φυσιολογικῶν μεταφρασθέντα ἐκ τῆς τῶν ἐλλήνων Γλώττης, εἰς ἀπλὴν φράσιν Παρὰ τοῦ λογιωτάτου κυρίου Γεωργίου Ὁμήρου».

Ἐνταῦθα, ὥς ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρει, πρόκειται περὶ μεταφράσεως

τοῦ σχετικοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους «ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων Γλώττης εἰς ἀπλὴν φράσιν παρὰ τοῦ λογιωτάτου κυρίου Γεωργίου Ὁμήρου».

Ὁ Γεώργιος ἦ ἐπὶ τὸ χαϊδευτικώτερον Τζόγιας Ὁμηρος, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Σμυρναίων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ὁμηριδῶν τῆς Σμύρνης¹.

Υἱὸς τοῦ Παύλου Ὁμήρου διερμηνέως τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου, προκρίτου τῆς Σμύρνης καὶ εὐεργέτου τοῦ Γραικικοῦ Νοσοκομείου, ἐνυμφεύθη τὴν Σμαράγδαν Νοταρᾶ, ἀπόγονον τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ, ἀρχηγοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Στόλου κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Υἱὸς ἦν εἰς τῶν ἰδρυτῶν τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης μετὰ τῶν Ἱεροθέου Δενδρινοῦ, Παντ. Σεβαστοπούλου καὶ Τζωρτζῆ Βιτάλη (1733), συμμετέσχε δὲ μεθ' ἑνδεκα ἄλλων Σμυρναίων εἰς τὴν ἴδρυσιν «ἀδελφοσύνης» πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Γραικικοῦ Νοσοκομείου τῆς.

Ἐκ τῆς βιβλιογραφίας δὲν ἀναφέρεται περαιτέρω ἂν ὁ Γεώργιος Ὁμηρος ὑπῆρξε συγγραφεὺς διατριβῶν.

Ἡ μετὰφρασις τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ διασωθεῖσα ἐν τῷ περιγραφομένῳ χειρογράφῳ, δεικνύει ὅτι οὗτος δὲν ὑπῆρξε μόνον εἰς τῶν φιλομούσων ἰδρυτῶν τῆς περιτύστου τῆς Σμύρνης Σχολῆς, ἀλλὰ καὶ μελετητῆς καὶ μεταφραστῆς τῶν ἐλλήνων σοφῶν.

Ἡ μετὰφρασις εἰς γλῶσσαν κοινὴν ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Κεφαλαίου Α' μετὰ τὴν φράσιν «Ὅτι οἱ διαλογισμοὶ τῆς ψυχῆς ἀκολουθοῦν εἰς τὰ πάθη τοῦ σώματος» καὶ καταλήγει εἰς τὸ Γ' Κεφάλαιον, ἐν σελ. ρπς' μετὰ τὴν φράσιν «Τέλος τῶν Φυσιогνωμονικῶν Ἀριστοτέλους».

5. Ἐν σελ. ρπζ'-ρπθ' περιλαμβάνεται τὸ «Περὶ συλλήψεως ἀνθρώπου ἐκ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Σοφιστοῦ, κεφ. α'», ἐν δὲ σελ. ρπθ'-ρϋα' ἡ «Ἱπποκράτους ἀρχιῖατροῦ πρόβρῃσις περὶ θανάτου προγινωστικῶς ἦν εἶπεν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ».

6. Ἀπὸ σελ. ρϋδ'-σδ' ἐπακολουθοῦν συνταγαὶ ἀποτελοῦσαι συνέχειαν, διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς γεγραμμέναι, τῶν ἐν σελ. λθ' ἤδη περιγραφεισῶν (πρόκειται περὶ μεταγενεστέρως γραφεισῶν).

7. Ἀπὸ σελ. σε' ἕως σιδ' διὰ καλλιγραφημένης γραφῆς παρέχονται οδηγίαι ὑδρολογικοῦ περιεχομένου. Ἀρχονται μετὰ τὸ «Διὰ νὰ δοκιμάξης εἰς ποῖον τόπον εὐρίσκεται νερὸ ὅταν θέλῃς νὰ κάμῃς πηγὰδι» κατωτέρω δὲ «ἄλλη δοκιμασία τεχνικότερα».

Ἀμφότερα ἀποτελοῦν ἐλευθέραν μετὰφρασιν τοῦ παρὰ Κασσιανῷ Βάσσῳ ἀπαντῶντος Ὑδροσκοπικοῦ τοῦ Παξάμου².

1. Νικ. Καραῶ, Ἡ Οἰκογένεια τῶν Ὁμήρων τῆς Σμύρνης (Ἀθῆναι 1956) καὶ Μικρασιατικὰ Χρονικά, Ζ', σ. 173 (Ἀθῆναι 1957).—Ν.Κ.Χ. Κωσιτῆ, Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Σμυρναϊκοῦ Μητρο-πολιτικοῦ Κώδικος. Σμυρναϊκὰ Ἀνάλεκτα. Τεύχος Α', σ. 13 (Ἀθῆναι 1906).

2. Geoponica sive Cassiani Bassi Scholastici de Re Rustica, Eclogae,

Ἐν σελ. σς' ἕως ση' ἀναφέρεται «ἕτερον περὶ δοκυμῆς ὕδατος» καὶ ἐν συνεχείᾳ «ἕτερη δοκυμασία τοῦ ἐπιγνῶναι τὴν γῆν ἂν ἔχη νερὸ δόκυμος». Ἀμφότεραι προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως¹.

Ἐν σελ. σθ'-σιδ' ἐπακολουθεῖ «ἕτερον περὶ ποιότητος ὑδάτων κλπ.» καὶ «πῶς νὰ θεραπεύσης τὰ βρομερὰ νερά».

8. Ἐν σελ. σιδ'-σιθ' ἀναφέρει τρόπους «διὰ τοὺς σπόρους, νὰ μὴ τοὺς βλάβπτουν εἰς τὰ χωράφια τὰ πουλιά καὶ ἄλλα ζῶα»² καὶ ἐν συνεχείᾳ «διὰ νὰ μὴν κουδαλοῦν τὸ σιτάρι οἱ μῦρμιγκες»³, «διὰ τὸ κριθάρι νὰ μὴν κόβηται καὶ νὰ μὴν βλάβεται»⁴, «διὰ τὸ ἀλεύρι νὰ μὴν βλάβεται»⁵, «διὰ νὰ ἡξεύρης τὸ σιτάρι πόσον φυρὰ εἰς τὸ μύλον καὶ πόσον εἰς τὸν φοῦρνον καὶ πόσον εἰς τὴν ἄλλην ἐργασίαν»⁶ καὶ τέλος «πῶς νὰ κάμης ψωμὶ χωρὶς προζύμι»⁷.

Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω, ὡς καὶ τὰ ἐπακολουθοῦντα, προέρχονται ἐπίσης ἀπὸ ἀντίστοιχα χωρία τοῦ Κασσιανοῦ Βάσσου.

9. Ἐπακολουθοῦν αἱ σελ. σκ'-σκβ' ἀφορῶσαι εἰς τὸ «νὰ ψήσης τὰ ὄσπρια γλύγορα»⁸ καὶ εἰς τὸ «νὰ φυλάξης τὰ ὄσπρια ἀπὸ τὸν ὄσπορο-λέοντα (λύκος ἢ ὀροβάκκη, ἡγουν, ἢ αἶρα)». Ἐνταῦθα συγχίζει τὸν λύκον καὶ τὴν αἶραν.

10. Ἀπὸ σελ. σκδ'-σς' ἐπακολουθοῦν δδηγίαι «διὰ τὴν ἰατρίαν τῶν Γεωργῶν καὶ ὅταν τοὺς δακάνουν καὶ τοὺς κεντρόνουν φίδια καὶ σκορπισοὶ τὶ νὰ κάμουν»¹⁰ καὶ «περὶ θηριακῆς ἀμπέλου καὶ πῶς νὰ τὴν κατασκευάσης»¹¹, ὡς καὶ ὀδηγίαι ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἀμπελοργίαν, ἀπὸ σελ.

Ἐκδ. Teubner (Henricus Beckh.), Βιβλ. Β', Κεφ. 4 σ. 36 καὶ 37 (Lipsiae MDCCCXCV) καὶ Γεωπονικὰ τοῦ Κασσιανοῦ Βάσσου (Μετάφρ.), Γεωργικὸν Δελτίον, Τεῦχος Β', Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 1930, σ. 30-31 (Ἀθῆναι 1930).

1. *Geoponica* ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 5, σ. 37 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 31-33.

2. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 18, σ. 56-58 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 42-43 (Ἐκ τῶν τοῦ Ἀφρικανοῦ).

3. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 29, σ. 70 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 49 (Ἐκ τῶν τοῦ Σωτίωνος).

4. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 30, σ. 70 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 49 (Ἐκ τῶν τοῦ Δαμηγέροντος).

5. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 31, σ.

70 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 50 (Ἐκ τῶν τοῦ Δαμηγέροντος).

6. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 32, σ. 71 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 50 (Ἐκ τῶν τοῦ Φλωρεντίνου).

7. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 33, σ. 71 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 50 (Ἐκ τῶν τοῦ Διδύμου).

8. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 41, σ. 77 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 54 (Ἐκ τῶν τοῦ Δημοκρίτου).

9. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 42, 43, σ. 78-79 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 54 (Ἐκ τῶν τοῦ Σωτίωνος).

10. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Β', Κεφ. 47, σ. 82-83 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 57 (Ἐκ τῶν τοῦ Φλωρεντίνου).

11. *Geoponica*, ἔ. ἀ., Δ', Κεφ. 8,

σας'-σλδ', ἤτοι «διὰ νὰ μὴ χαλοῦν τὰ σταφύλια»¹, «διὰ νὰ μυρίζουν»², «διὰ νὰ μὴ τὰ προσβάλλουν ἢ σφύγγες»³, «διὰ νὰ μείνουν ἕως τὴν ἄνοιξιν»⁴, «διὰ νὰ μὴ σαπίζουν τὸ χειμῶνα»⁵ καὶ «διὰ νὰ κάμῃς τὰ ἀμπέλια, νὰ κάμουν πολὺν καρπὸν»⁶.

11. Ἐν σελ. σλγ' ἀναφέρει «τρόπον καθαρίσματος τοῦ θολοῦ κρασιού»⁷ καὶ «τί πρέπει νὰ τρώγῃ προτοῦ πίνῃ διὰ νὰ μὴ μεθύσῃ»⁸, περαιτέρω δὲ ἐν σελ. σλδ' «διὰ νὰ κοπῇ ἡ ἐπιθυμία τοῦ κρασιού»⁹, «διὰ νὰ νιστηθοῦν οἱ μεθυσμένοι»¹⁰ καὶ «περὶ κατασκευῆς κρασιού»¹¹.

Ἀπὸ σελ. σλε' ἕως σμα' παρέχονται περιγραφαὶ τρόπου παρασκευῆς «κρασίων ἱαματικῶν»¹² καὶ χρήσις τούτων καὶ δὴ τῶν κάτωθι εἰδῶν: «Ροδίτου»¹³, «Ἀνιθίτου»¹⁴, «Ἀνισίτου»¹⁵, «Ἀππίτου»¹⁶, «Ἀσαρίτου»¹⁷, «Γλυχωνίτου»¹⁸, «Δαφνίτου»¹⁹, «Μαραθίτου»²⁰, «Κονιζίτου»²¹,

σ. 111-112 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 74 (Ἐκ τῶν τοῦ Φλωρεντίνου).

1. *Geoponica*, ξ. ἀ., Δ', Κεφ. 6. σ. 109 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 73 (Ἐκ τῶν τοῦ Ταραντίνου).

2. *Geoponica*, ξ. ἀ., Δ', Κεφ. 9, σ. 112 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 75 (Ἐκ τῶν τοῦ Παξάμου).

3. *Geoponica*, ξ. ἀ., Δ', Κεφ. 10, σ. 113 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 75 (Ἐκ τῶν τοῦ Δημοκρίτου).

4. *Geoponica*, ξ. ἀ., Δ', Κεφ. 11, σ. 113 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 76 (Ἐκ τῶν τοῦ Βηρυτίου).

5. *Geoponica*, ξ. ἀ., Δ', Κεφ. 15, σ. 118-121 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 79 (Ἐκ τῶν τοῦ Διδύμου).

6. *Geoponica*, ξ. ἀ., Ε', Κεφ. 24, σ. 147-148 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 94 (Ἐκ τῶν τοῦ Ἀφρικανοῦ).

7. *Geoponica*, ξ. ἀ., Ζ', Κεφ. 22, σ. 208 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 128 (Ἐκ τῶν τοῦ Φρόντωνος).

8. *Geoponica*, ξ. ἀ., Ζ', Κεφ. 31, σ. 211 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 130. (Ἐκ τῶν τοῦ Ἀφρικανοῦ). [Ὁ πίνων πρέπει νὰ εἶναι στεφανωμένος μὲ κλώ- νους πίτυος].

9. *Geoponica*, ξ. ἀ., Ζ', Κεφ. 32, σ. 212 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 130 (Ἐκ

τῶν τοῦ Δημοκρίτου).

10. *Geoponica*, ξ. ἀ., Ζ', Κεφ. 33, σ. 212 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 130 (Ἐκ τῶν τοῦ Βηρυτίου).

11. *Geoponica*, ξ. ἀ., Ζ', Κεφ. 36, σ. 213 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 131 (Ἐκ τῶν τοῦ Οὐίνδανιωνίου). [Ὁ καλλιεργῶν πρέπει νὰ εἶναι στεφανωμένος μὲ κισ- σόν].

12. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 1, σ. 216 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 133.

13. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 2, σ. 217 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 133.

14. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 3, σ. 217 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 133.

15. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 4, σ. 217 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 133.

16. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 5, σ. 217 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 133.

17. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 6, σ. 217 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 133.

18. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 7, σ. 217 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 134.

19. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 8, σ. 218 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 134.

20. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 9, σ. 218 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 134.

21. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 10, σ. 218 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 134.

«Πετροσελινίτου»¹, «Πηγανίτου»², «Τιλίτου»³, «Ύσωπίτου»⁴, «Σελινίτου»⁵, «Διὰ μήλων»⁶, «καθαρτικοῦ»⁷, «Θυμίτου»⁸, «Ροῖτου»⁹, «Ἀφινθίτου»¹⁰, τέλος δὲ παρέχει συνταγὰς κατασκευῆς «ὄξους»¹¹ καὶ «ὄξους Σκίλλης»¹². Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Κώδικος γενικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τμήμα ἐκ τῆς συγγραφῆς Μελετίου, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη εἰς τὴν τότε καθομιλουμένην μετάφρασιν τῶν σημαντικωτέρων Κεφαλαίων καὶ ἄρθρων τῶν Γεωπονικῶν τοῦ Κασσιανοῦ Βάσσου.

12. Ἀπὸ σελ. σμα' ἕως τοθ' περιλαμβάνεται τμήμα ἐπιγραφόμενον: «Μελετίου μοναχοῦ καὶ Ἱατροῦ Λόγος περιέχον φάρμακα ἐμπειρίας Ἱατρικῆς κατ' Ἀλφάβητον».

Ὁ Μελέτιος μοναχὸς καὶ ἱατρός, κατὰ τὸν Krumbacher¹³, ἴσως ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Θεοφίλου.

Οὗτος ἀναφέρει ὅτι διεσώθησαν πραγματεῖαι τοῦτου «περὶ ἀνατομικῆς τοῦ ἀνθρώπου, περὶ ψυχῆς καὶ περὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων» ἐν συνεχείᾳ¹⁴ δὲ ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Μελετίου. «Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς» ἐξεδόθη τὸ πρῶτον λατινιστὶ μεταφρασμένον ὑπὸ Nicolaus Petreius ἐν Βενετίᾳ 1552 καὶ ὅτι τὸ ἐλληνικὸν κείμενον ἐξέδωσε κατὰ τρία τῆς Ὁξωνίας χειρόγραφα ὁ J. A. Cramer¹⁵.

1. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 12, σ. 218 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 134.

2. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 13, σ. 219 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 134.

3. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 14, σ. 219 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 134.

4. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 15, σ. 219 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 135.

5. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 16, σ. 219 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 135.

6. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 17, σ. 219 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 135.

7. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 18, σ. 220 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 135.

8. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 19, σ. 220 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 135.

9. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 20, σ. 220 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 135.

10. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 21, σ. 221 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 135.

11. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 37, σ. 228 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 140. (Ἐκ τῶν τοῦ Σωτίωνος).

12. *Geoponica*, ξ. ἀ., Η', Κεφ. 42, σ. 230 καὶ Γεωργ. Δελτ., σ. 141. (Ἐκ τῶν τοῦ Πυθαγόρου).

13. K. Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur*, § 259, σελ. 614 (München, 1879) καὶ *K. Κρουμβάχερ* Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γεωργ. Σωτηριάδου, Β' σελ. 415 (Ἀθήναι, 1900).

14. K. Krumbacher, ξ. ἀ. σ. 617, σημ. Β7 καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν Ἔκδοσιν σ. 420, σημ. Β7. Ἀναφέρονται περαιτέρω τὰ ἐξῆς: «Πρβλ. L. Bachmann, *Questio de Meletio graeco inedito ejusque Latino interprete Nic Petreio*, ἐν Rostock 1833. Περὶ τῶν χειρογράφων τοῦ Μελετίου πραγματεύεται ὁ Fr. Ritschl, *De Meletio physiologo brevis enarratio* τοῖς τοῦ Ritschl *Opuscula philologica* 1 (1866) 693-701. Προσθῆκαι ἐν σ. 838-840.

15. *Anecdota Oxoniensia*, 3, 1-157 (1836).

Ὁ αὐτὸς μελετητὴς¹ ὁμιλῶν ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν δημοδῶν ἐκλογῶν καὶ διασκευῶν τῶν ἱατρικῶν συγγραμμάτων γράφει τὰ ἐξῆς: «Δημῶδεις ἐκλογαὶ καὶ διασκευαὶ τῶν ἱατρικῶν συγγραμμάτων κατέστησαν ἀναπόφευκτοι καθόσον ἐμαραίνετο ἡ ἐθνικὴ παιδεία καὶ τὸ χάσμα ἠϋρύνετο μεταξὺ γραπτῆς καὶ λαλουμένης γλώσσης. Ἡ κυρία ἀξία τῶν δημοδεστέρων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παραφράσεων τούτων ἔγκειται ἐν τῇ λεξικολογικῇ των ὕλῃ, ταύτης δὲ χάριν ἀξίζει νὰ δημοσιευθῇ ἐν οἷονδήποτε ἐκ τῶν κειμένων τούτων. Ὁ βουλόμενος νὰ ἔχῃ ἰδέαν περὶ τοῦ πλῆθους καὶ τῆς ποιότητος τῶν βιβλίων τούτων, ἀρκεῖ νὰ φυλλολογήσῃ τὸ ἱατρικὸν τμήμα τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων τῆς παρασιανῆς ἢ διενναίας βιβλιοθήκης. Τοιοῦτον ἱατροσόφιον κοινὸν κεῖται π.χ. ἐν κώδικι διενναίῳ ἱατρικῷ ἐλληνικῷ 48 (Nessel) φυλ. 1-28. Δημῶδῃ ἐπιτομῇ τοῦ Μελετίου περιέχει κώδιξ διενναίος ἱατρ. ἐλλήν. 53 (Nessel) φυλ. 129-189, Ἱατροσόφιον ἐκ τοῦ Ἱπποκράτους, Γαληνοῦ κ.ἀ., ὁ κώδιξ τοῦ Πανόρμου XIII, C, 3, ὅλως διόλου δημῶδες συνταγολόγιον ὁ κώδιξ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βονωνίας 3634 (ἀρχή: Ὅταν ἔχει τὸ αὐτὶ σκώληκας μέσα) κλπ.»

Εἰς τὴν *Byzantinische Zeitschrift*² ἀναφέρεται ὅτι ἐκ τῶν τοῦ Martini, ἐν Ferrara, ἐλλείπει ὁ κώδιξ ὑπ' ἀριθ. 117, περιέχων τὴν διατριβὴν τοῦ Μελετίου μοναχοῦ «Περὶ φύσεως ἀνθρώπου», ἥτις ἐξετυπώθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου Νεμέσιος ἐξ Ἑμέσσης.

Εἰς τὴν *Bibliotheca Graeca* τοῦ Joh. Fabricius³ ἀναφέρεται ὅτι τὸ βιβλίον του «περὶ φύσεως ἀνθρώπου» ἦτο ἐγγεγραμμένον εἰς τὸν κώδικα «Sequieriano» καὶ τὸν «Caesareo», μὲ τὸν τίτλον: «πόνημα κατὰ σύνοψιν περὶ φύσεως ἀνθρώπου, ἐξερανισθὲν καὶ συντεθὲν παρὰ Μελετίου μοναχοῦ, θέματος τοῦ Ὀψικίου Βαύδου ἀρέσκου, χωρίου Τιβερίουπόλεως (εἰς Μεγάλην Φρυγίαν) μονῆς λεγομένης τρεῖς, ἥτοι τῆς Ἀγίας Τριάδος: Συλλογὴ ἐκ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐνδόξων καὶ τῶν ἔξω λογάδων φιλοσόφων».

Ἀναφέρονται περαιτέρω οἱ συγγραφεῖς οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Μελετίου περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου: Ἀριστοφάνης, Ἀριστοτέλης, Βασίλειος, Καλλίμαχος, Χρυσόστομος, Κύριλλος, Ἐμπεδοκλῆς, Ἐπίκουρος, Γαληνός, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Ἡσίοδος, Ὅμηρος, Λυκόφρων, Πίνδαρος, Πλάτων, Σωκράτης, περὶ τῆς Φύσεως τοῦ ἀνθρώπου (κατὰ τὸν Πλάτωνα).

1. K. Krumbacher, ἔ. ἀ. σ. 619, σημ. C 4 καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐκδοσιν, σ. 425, σημ. Γ 4.

2. Τόμ. VI, σ. 413 (1897).

3. J. Fabricii, *Bibliotheca graeca*, τ.9, σ. 305-307 (Hamburgi, MDCCCIV).

Εἰς τὰς ὑποσημειώσεις ἀναφέρει τὸ περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐλληνοβαρβαρικὸν ἐκ τῶν τοῦ Γαληνοῦ, Ἱπποκράτους καὶ Μελετίου Φιλοσόφου συλλεγόν.

Ἐπίσης σημειοῖ τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 ὡς ἀποτελοῦν «ἐκλογὰς ἀνωνύμου συγγραφῆς ἐλληνοβαρβαρικῆς ἐκ τοῦ Ἱατροσοφίου τοῦ Μελετίου, εἰς κεφάλαια 217 διηρημένον, περιλαμβανομένης τῆς ἀρχῆς τοῦ Μελετίου Ἱατροσοφίου» καὶ 8τι εἰς Φλωρεντίαν εἰς τὸν Λαυρεντιανὸν Κώδικα XIX, 1 ὑπάρχει ἱατροσόφιον κλπ. τοῦ ὁποῖου τὸ δέκατον κεφάλαιον ἀναγράφεται: Μελετίου μοναχοῦ, «περὶ φύσεως ἀνθρώπου».

Ἐκ τῶν ἄνω ἀναφερθεισῶν πηγῶν⁴ διαπιστοῦται ὅτι ὑφίσταται καὶ «ἱατροσόφιον τοῦ Μελετίου», διαφορετικοῦ τελείως τύπου πρὸς τὸ ἡμέτερον, ἐπιφυλασσόμεθα δὲ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς συγκριτικὴν τῶν δύο μελέτην. Σήμερον παρέχομεν ἀπλῶς σύντομον περιγραφὴν τῶν περιεχομένων του.

Τοῦτο εἶναι διηρημένον εἰς α'-ρνα' Κεφάλαια, ποικίλου περιεχομένου.

Ἀρχεται ὡς ἐξῆς: «Περὶ Ἀθρωσίας ἔγουν ἀφαγίας τῶν ρούχων καὶ τῶν διδλίων. Κεφ. α'», ἀφορᾷ δὲ τοῦτο εἰς τρόπον προφυλάξεως ρούχων καὶ διδλίων «ἀπὸ τῶν ποντικῶν καὶ τῶν σκουλίκων» μὲ «ἀψηθίαν ξερήν».

Τὰ Κεφ. δ'-λδ' ἀφοροῦν εἰς συνταγὰς ποικίλης θεραπευτικῆς χρήσεως.

Τὰ Κεφ. λε'-λζ' ἀφοροῦν εἰς «ὑπνοτικὸν ὀρνέων», «περὶ θήρας περδίκων» καὶ «πῶς νὰ σκοτώσῃς ταῖς ὀρνίθαις».

Ἀκολουθοῦν Κεφάλαια τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς προάσπισιν ἀπὸ τῶν ἐντόμων (λη' κονώπων, λθ' μυῶν, ρ' κορέων, ρα' ψύλλων, ρβ' σκορπίων, ργ' ὄφειων).

Τὰ Κεφ. ρδ'-ρι' περιλαμβάνουν συνταγὰς διὰ δολώματα τῶν ψαριῶν καὶ γενικῶς τὴν ψαρικὴν.

Τὸ Κεφ. ρια' ἐπιγράφεται «περὶ φυσικῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν τοῦ Ζωροάστρου», ἐπακολουθεῖ δὲ τὸ ριδ' «περὶ μελισσῶν».

Τὰ Κεφ. ριγ'- ρκδ' περιλαμβάνουν ἱστορίας διαφόρων φυτῶν (ἐλαίας, δάφνης, κυπαρίσσου, μυρσίνης, δεινδρολιθάνου, ρόδου, κρίνου, ἴου, ναρκίσσου καὶ κισσοῦ).

Ἐπακολουθοῦν τὰ Κεφάλαια ρκγ'- ρν' διαλαμβάνοντα ὁδηγίαις περὶ τὴν γεωργίαν.

1. Τὸν Καθηγητὴν Διονύσιον Ζακυθινὸν καὶ τὸν Δ/ντὴν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

κ. Α. Βρανούσην, εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὰς βιβλιογραφικὰς πληροφορίας, ἃς μοι παρέσχον.

Τὸ Κεφ. ρνα' περιλαμβάνει «Ἑρμηνείαν διαφορῶν δοτάνων καὶ λέξεων ἱατρικῶν κατὰ Ἀλφάδιτον».

Ἐνταῦθα ἀλφαθητικῶς ἀναφέρονται (σελ. τνε'- τοθ'), τὰ ὀνόματα διαφορῶν φαρμάκων μετὰ τῶν ἐπεξηγήσεων τῶν εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Τὰ πλείονα τῶν κεφαλαίων τούτων ἰδίᾳ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὴν γεωργίαν προέρχονται ἐξ ἀντιστοιχῶν κεφαλαίων τοῦ Κασσιανοῦ Βάσσου, περιλαμβανόμενα εἰς τοῦτο αὐτούσια ἢ ἐν μεταφράσει.

Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον κέκτηται, ἀπὸ λαογραφικῆς ἰδίᾳ πλευρᾶς, τὸ ἀλφαθητικὸν λεξιλόγιον φαρμάκων μὲ τὰς λαϊκὰς ὀνομασίας τῆς ἐποχῆς του, ἐφ' οὗ ἀσφαλῶς θὰ ἐπανέλθωμεν.

13. Ἀπὸ σελ. τπ'- τπζ' ἀναγράφονται ποικίλα ὑπὸ «Τοῦ σοφοτάτου παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Ἀλῇ παρὰ δὲ Ἑλλήσιν Ἀδυτζάνου»¹ ἀναφερόμενα, ἐν οἷς καὶ ὁ τρόπος λήψεως τοῦ σφυγμοῦ μετ' ὥραίου σκαριφήματος (βλ. πίνακα 1) ἐπακολουθοῦν δὲ «ἕτερα κεφάλαια περὶ σφυγμῶν καλλίστου Ἀνδρομάρκου», «Περὶ κρισίμων ἡμερῶν», «σκευασία τοῦ σκυλλίτικου ὄξους», «σκευασία ἄλατος», «περὶ φλεβοτομίας», «Παύλου τοῦ Αἰγινήτου, σχολαίου»² περὶ φλεβοτομίας», «Ἐπίσκεψις φλεβοτομίας πότε ὠφείλῃ φλεβοτομεῖν» καὶ «περὶ ἡμερῶν Σελήνης».

14. Ἐν τέλει ἀπὸ σελ. τζη' ἕως υς' ἀκολουθεῖ συγκέντρωσις τῶν ἱατρικῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν τοῦ Διοσκουρίδου,³ περὶ μέτρων ὕγρων, περὶ μέτρων μέλιτος, περὶ μέτρων γενικῶς, περὶ μέτρων ἐλαίου, οἶνου καὶ μέλιτος.

*
* *

Ὁ περιγραφεὶς Κῶδιξ προέρχεται προφανῶς ἐκ Σμύρνης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνάγεται δὲ εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ 1737 καὶ τοῦ 1829 περίοδον.

α'. Τὸ ὅτι ἡ προέλευσις του εἶναι ἐκείθεν συνάγεται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ περιεχόμενον κατὰ τὸ πλεῖστον διαλαμβάνει ὕλην συγγραφέων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ δῆ:

1ον Τοῦ μεταφράσαντος τὰ Ἱατρικὰ ἀπόρρητα τῆς Φύσεως τοῦ Βρεσσάνι (ἐν Σμύρνῃ) ἐν ἔτει 1737, Μαρτίου θ'.

2ον Τοῦ Γεωργ. Ὁμήρου, μεταφράσαντος τὰ Φυσιογνωμικά τοῦ Ἀριστοτέλους, ζήσαντος κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον († 1752).

1. Πρόκειται περὶ τοῦ διασχήμου Ἀ-
ραβος ἱατροῦ Ἀβικέννα.

2. Ἀνάγνωθι: σχολίου περὶ φλεβο-
τομίας. Ὁ Παῦλος ὁ Αἰγινήτης διετέ-
λεσεν ἱατρὸς τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς,

περιοδεύσας δὲ τότε ὅλον τὸν γνωστὸν
κόσμον ἔλαβε τὸ ὄνομα περιοδευτῆς.

3. Ὁ πρῶτος συστηματοποιήσας
τὰ τότε γνωστὰ φάρμακα εἰς τὸ ἔργον
του «Περὶ Ὑλῆς Ἱατρικῆς».

3ον. Τοῦ Μελετίου μοναχοῦ, καταγομένου ἐκ Τιθεριουπόλεως, Μεγάλης Φρυγίας, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

6'. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον γραφῆς του ὑπάρχει ἐν τῷ ἔσω ἐξωφύλλῳ τὸ ἀκόλουθον χρονικόν: «1829: Ἰανουαρίου 4 ἐγεννήθη ἡ θυγάτηρ μου Πατρόνα, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ».

Ἄρα δεόν νὰ εἶναι ἀρχαιότερον τῆς ἡμερομηνίας ταύτης, οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ 1737, ὅτε μεταφράσθη τὸ ἔργον τοῦ Βρεσσάνι.

Τὸ ὅλον ἔργον ἐμφανίζει τὴν ὑπὸ τοῦ Κρουμβάχερ παρεχομένην διὰ τὰς δημῳδούς ἐκλογὰς καὶ διασκευὰς εἰκόνα, αἵτινες «κατέστησαν ἀναπόφευκτοι λόγῳ τοῦ δημιουργηθέντος, ὡς γράφει ὁ ἴδιος, χάσματος μεταξὺ γραπτῆς καὶ λαλουμένης ὕλης», ἡ κυρία δὲ ἀξία τούτων ἔγκειται εἰς τὴν λεξιλογικὴν των ὕλην.

Ἡ τελευταία αὕτη, ἰδίᾳ διὰ τὸ διδλῖον τοῦ Μελετίου, εἶναι ἀφθονωτάτη. Ἄλλ' ἐπὶ ταύτης θέλομεν ἐπανέλθει.

Παν. Γ'. Κρητικὸς

θανάτου θύει: - Πάριν ἐν μὲν οὐδ' ὕδωρ τὸν σφυγμὸν
μωρηνιμῶντα ἐξ ἀσταλῶς φερόμενον ἐξ οἰοντὶ ζῶμοντα
ἴστω, ἴστω σφυγῶς ἐξ θανάτου λευκίον: -

Πίν. 1. Σκαρίφημα τρόπου λήψεως σφυγμοῦ (σελ. πγ')